

POSTAL INSPEKTIONSRESA MED VÅLDSAMT SLUT

Av Sven Carlin

Den 1 juli 1729 satte sig överpostdirektören Henric Bunge att skriva ett ödmjukt memorial till kanslikollegiet och begärde att få företa en tjänsteresa. Framställningen fördes vidare till kungen själv, och redan samma dag, den 1 juli, undertecknade Fredrik I svaret.

»Såsom jag förmärkt» skrev Bunge, »att sedan jag på några år för andra sysslors skull inte haft tid att förrätta några postvisitationer, likmätigt min instruktion, är ett och annat kommit uti något oskick, som bör rättas; alltså hemställas i ödmjukhet om jag icke nu, medan tiden tillåter mig att öfver röt månaden något vara borta, kunde resa ikring till en del af de förnämste vägar här i riket såväl som till Pommern och Hambourg, att närmare tillse om ett och annat och hvad besparing man framdeles på ett och annat sätt förmenar kunna göra. — — — och förmenar jag kunna förrätta denna resa på 5 veckor eller 6 till det högsta.»

Kungen svarade samma dag att han i nåder funnit för gott att förkunna kanslirådet och överpostdirektören Bunge tillstånd »att på någre veckors tid förrätta de honom åliggande postvisitationer så här hemma i riket som i Pommern och Hamburg, alltså gifve vi Eder sådant till nådigt svar och efterrättelse härmed tillkänna».

Därmed inleddes ett händelseförlopp som på slutet kom att bli dramatiskt även för den som i femton år varit med Karl XII i kriget och deltagit i kalabaliken i Bender. Den enda händelse under kriget som kan jämföras med inspektionsresan, var när Bunge »under varande marsch» blev nerstucken av Pontus de la Gardie, som i sin tur hade fått en örfil av Bunge, förmodligen »under det hektiska nöjeslivet i Dorpat». Men under det att denna uppgörelse bara finns nämnd som hastigast hos Frans G Bengtsson, har tjänsteresan och i synnerhet hemresan resulterat i en försvarlig trave brev och skrivelser i Riksarkivet.

Henric Bunge

Men låt oss först bekanta oss med Henric Bunge och försöka förstå vad det var för »andra sysslor» som hade hindrat honom från att fullgöra den viktiga inspektionsverksamheten.

Ämbetet som överpostdirektör fick han år 1710 när företrädaren Jahan Schmedeman utnämndes till kansliråd och statssekreterare. Men Bunge kunde inte komma hem från sin tjänst i kungens fältkansli förrän fem år senare. Och när han på försommaren 1715 nådde huvudstaden fick han ta

itu med att få fram postförvaltarnas redovisningar, ibland för flera år tillbaka. Och inte var det mycket bättre med kamrerarens egna bokslut — men de var ju beroende av postkontorens grunduppgifter. År 1717 gifte Bunge sig med en dotter i familjen Lohe, som är mest känd för den stora silverskatt som hittades år 1937 i en källare vid Lilla Nygatan. Familjen Lohe hade 18 barn som var kända för sina många och långvariga processer inte minst sinsemellan — och det kan nog tänkas att Bunge redan från början fick en del bekymmer med släkten.

Från början av 1718 vet vi att Karl XII:s stora postreform bör ha medfört mycket arbete för postchefen. Det är utan tvekan den mest genomgripande omorganisation av postverket som någonsin har planerats. Tanken var att man skulle slå samman postverket och gästgiverirörelsen — säkert en lockande tanke för kungen, som kunde finna annan användning inte minst för de många hästar, som de båda organisationerna var för sig krävde. Men grundidén låg säkert hos baron Görtz, kungens idéspruta på det ekonomiska området. Och pengar skulle sparas, bl a genom att man drog in postmästarnas avlön och expensersättning — de skulle ju kunna leva på bisysslan som gästgivare.

Reformen blev av dessa anledningar svårgenomförd och det var skada, för många historiker menar att vi skulle ha fått ett postverk bland de bästa i Europa. Andra håller dock reformen för att vara orealistisk skrivbordsprodukt, antagligen för att den var ovanligt detaljerad i sina föreskrifter.

Kungörelsen omfattar 117 paragrafer och är stor som en kinesisk väggteckning. Den sitter också till påseende på en vägg i Postmuseum. Många tankar verkar trots allt framsynta: sex olika poster skulle finnas, med olika snabbhetskrav, de skulle särskiljas med olika vapenbrickor för postiljonerna och olika signaler för deras posthorn. De nya postkontoren skulle ligga i städernas utkant för att medge snabb utväxling — Stockholm fick ett postkontor på Norr för trafiken norrut och ett på Söder för brev och resande åt det hållet. I dag bygger vi sådana postterminaler och ser dem som ett högmodernt påfund. Samtidigt infördes fö högertrafiken i Sverige.

Men när Karl XII den 30 november mötte sitt öde vid Fredriksten fick också hela denna postreform ett brått — för att inte säga förhastat — slut. Den 5 november nådde dödsbudet Stockholm och redan åtta dagar senare skrev Ulrika Eleonora under en kungörelse som föreskrev att allt »skulle återställas på den gamla foten». Baron Görtz arresterades och avrättades lika snabbt, medan som exempel general Armfelt, som stod med en del av hären utanför Trondheim, inte förrän den 29 i samma månad fick veta vad som hänt och att han kunde tåga hem. Det var den förseningen som gjorde att han kom ut i ovädret på nyårsnatten, med påföljd att halva armén frös ihjäl vid Duved.

Nu gick det inte så lätt för Ulrika Eleonora att överta kungavärdigheten som hon trott. Rådet kunde hon överrumpla och därför fick hon ut de första kungabreven, men det blev svårare att komma överens med riksdagen.

Postmuseum i Stockholm. Fastigheten förvärvades till Posten av Bunge år 1720. Mitt emot grävde hans sväger ner Loheskatten femton år senare. Den återfanns 1937.

Innan så skedde måste hon gå med på inskränkningar i kungamakten och det dröjde därför fram till i april 1719 innan hon formellt blev krönt. Det medförde för den bekymrade överpostdirektören att han hade svårt att få klara besked om hur det skulle bli, trots att han skrev och frågade både i januari och i mitten av mars.

På våren 1719 någon gång flyttade postkontoret — med centralförvaltning och allt — tillbaka till Gamla stan igen, där det enda postkontoret i Stockholm alltid hade ansetts böra ligga före reformen. Nu blev det i fastigheten vid Lilla Nygatan som man fick lokaler och följande år köptes fastigheten, som än i dag finns kvar i Postens ägo och nu inrymmer Postmuseum.

Om det var svårt att genomföra Karl XII:s reform, så var det inte lättare att återgå till det gamla. Många postmästare hade haft svårt att förlika sig med tanken att bli krögare och hade hoppat av. En del gästgivare hade försökt sig på att vara postmästare, och skulle nu ersättas. Man kan rätt väl föreställa sig att Bunge hade fullt upp med detta och att åren lätt kunde rinna undan utan att han fick tid att företa några längre inspektionsresor. På våren 1728 avled hans maka. Det underlättade knappast förbindelserna med den processglada familjen Lohe, som nu bodde mitt emot posthuset vid Lilla Nygatan, där Loheskatten gömdes i källaren 1737. Förhållandet var inte sådant att någon liten silveråder förirrade sig tvärs över gatan, det har jag personligen förvissat mig om vid utgrävning i museets källare.

Men med ingången av röt månaden 1729 gav sig alltså Bunge ut på sin sex veckors inspektionsresa. Det är först när han kommer till slutet av den, som vi får några upplysningar om den. Det är skada, eftersom de postala iakttagelserna skulle ha varit av stort intresse. Vi får nöja oss med en så mycket mera livfull skildring av hur det var att resa på den tiden.

Marknadsdag i Ängelholm

Den 25 augusti 1729 hade Henric Bunge tillsammans med postinspektoren Anders Rydman och kammartjänaren Christian Heidenmüller lämnat Helsingborg och beräknade att nå Ängelholm före kvällen. Med på postskjutsen var också postbönderna Jöns Andersson från Fleninge och Bengt Persson i Röamölle samt postpojken Bengt Andersson. Resan gick lugnt och stilla till dess att man kom en åttondels mil från Ängelholm. En åttondels gammal mil är 1336 meter, och platsen för de fortsatta händelserna ligger nu inne i staden, intill idrottsplatsen och vägskälet mot Skörpinge.

Samma dag var det marknadsdag i Ängelholm och mycket folk hade infunnit sig. De som gjorde mest väsen av sig, var fyra glada kavallerister från Norra skånska regementet till häst i Kvidinge. Redan tidigt på eftermiddagen hade de, kvartermästarna välborne Carl Adlerstierna, Ernest Wilhelm Clefvenow och Johan Liedin samt ryttaren Eric Holm, gått i sällskap genom staden och slagit med värjorna i gatan. Liedin och Clefvenow hade slagit in fönster och Liedin hade ropat och skällt vakten för »Canaille» och »Hundswotter» och sedan hade de tillsammans med Ad-

Idrottsplatsen i Ängelholm. Här, vid vägskälet mot Skörpinge, ägde överfallet rum. (Foto Hans-Olof Tani).

Karta över postvägen från Helsingborg till Ängelholm.

lerstierna gått till marknadsbodarna, där de sårat Nils Andersson från Helsingborg på näsan och örfilat Lars Knapmakare. Därefter hade de tagit Nills Fäldberedares son Per Nilsson och mot hans vilja fört honom med sig mellan hästarna. Det var med andra ord en normal och trivsamt marknadsdag.

Men efter dessa händelser hade de funnit för gott att bege sig ut ur staden. När de kom till vägskalet mot Skörpinge mötte de postskjutsen med överpostdirektören och hans sällskap. Då ansåg de tiden vara mogen för lite mera övningar som kunde anstå fyra tappra kungens musketörer.

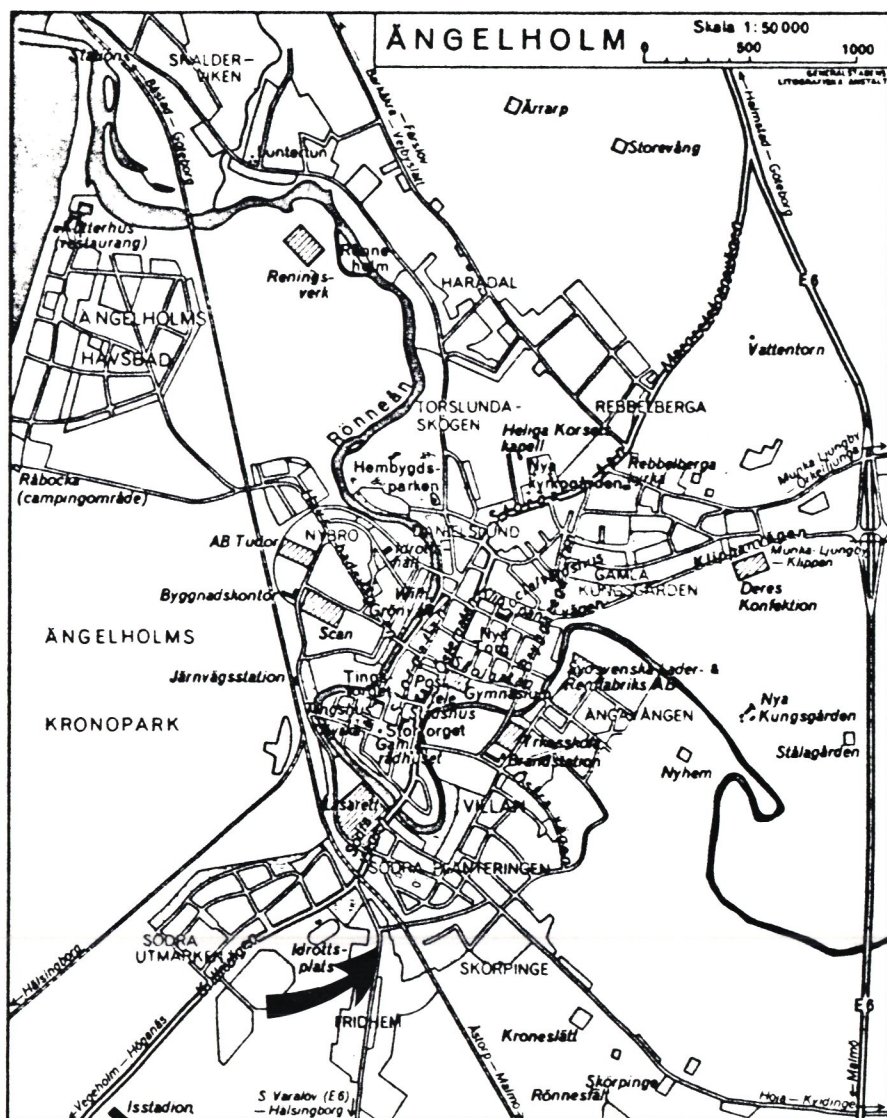
De började med att gå till anfall mot postskjutsen. Jöns Andersson blåste i posthornet och ropade »Slå icke Konungens post», men det hindrade inte

Officer och underofficer vid kavalleriet i början av 1700-talet (Foto Armémuseum).

fortsatt misshandel av de resande. Postinspektoren Anders Rydmans version förefaller en aning förgylld när han berättar att han »min Herr förmans liv frälsade med mitt eget livs högsta äventyr efter många mig åtgångne svåra hugg och slag, då jag ensammen måste kvarstå emot fyra övervåldiga männer».

I själva verket var det överpostdirektören Bunge som blev svårast åtgången — åtminstone talas det mest om hans skador. Det var också hans

rang som gjorde att han blev medelpunkten i den omfattande brevväxling som följde, och som har legat till grund för denna skildring.

Bunge berättar själv i den redogörelse till kungen, som han skrev påföljande dag:

Sedan iag efter Eders Kongl May:ts allernådigste befallning har förrättat större delen av min Embetsvisitation, blef iag den 25 hujus om aftonen kl 8 en ottondels mihl ifrån staden Engelholm öfwerfallen tillijka med min skrifware och 1 dräng, af 3:e Cavallerie Under Officerare och 1 Ryttare wid Norra Skånska Regementet, så at iag nu tillijka med dem förmedelst swåra blesseurer nödgas mig någon tid här upphålla — — — .

Han hemställer också att kungen skall låta landshövdingen i Kristianstads län göra »en noga undersökning öfwer denna på mig och mitt folk under min resa föröfwade swåra wäldswärkan, på det slika wanartige framdeles måtte taga skyy och warnagel och folk frij och obehindrade här i landet på sina vägar passera.»

Samtidigt har man också skrivit till regementschefen J K Düring i Kvidinge — bosatt på Tomarps kungsgård — som genast lovar att efterlysa de två som hade undkommit (kvartermästaren Clefvenow och ryttaren Holm) och införa dem till Landskrona fästning.

Men en annan sak hastade också. En fältskär i Helsingör hade tillskrivits, men inte förrän den 10 sept kommer svaret, dramatiskt, instruktivt men tyvärr också nedslående:

Wälborne Hr Cantzlie Råd och Öfwer Directeur,

Fältscheren kan omöijeligen komma öfwer för ähn om Måndagh såsom han har swåre patienter men han säger det man ey måste söka stoppa Swetningen och är ey ånnat at giöra ähn at holla såren wähl yppen och rena och såren wähl uthstoppade så at de ey löpa tilsammanz för hastigt. Lijte Kampfere sändez til at bruka til de andre såren, när han kommer lærer han medbringa wadh nödigt är.

Adjeu

P Barchman

Helsingör. I hast kl 8 om aftonen d 10 sept 1729.

På det närbelägna Rosenlund i Mörarp bodde inte bara lagmannen över Skåne och Blekinge, Birger Rosensparre, utan också professor Arvid Moller, vilka båda ställde upp med goda råd inför rättegången.

Goda råd är värdefulla

Ett annat brev var också brådiskande att få iväg. Bunge hade alldeles i närheten en vän i nöden: på Rosenlund i Mörarp satt lagmannen över Skåne och Blekinge, Birger Rosensparre¹, som redan den 1 september besökte Bunge i Ängelholm. Efter hemkomsten till Mörarp skrev han:

Min Högtärade Hr Broder,

Sedan iag i går hade then äran hos Min Högt:de hr Broder aflägga min skyldighet, har iag efftertenkt saken angående thet öfwerdådige anfallande och oskickelige handterandet och intet underlåta kunnat genom desse få rader att yttra hwad iag funnet nödigt therwid at till en begynnelse påmin-

¹ Lagman Rosensparres dotter Maria var gift med generalauditören Jakob Lagercreutz, som var systerson till Bunge.

(Maria Rosensparres dotter Maria Beata, gift med kanslirådet Sven Lagerbring, blev mor till överpostdirektören Carl Lagerbring — enligt Fänrik Ståls sägner en av de tre som var närvarande när kung Gustav IV Adolf förde Karl XII:s handskar »bröt av sin långa tystnad, tog ljud och höll ett tal»).

na. Then begångne wåldsamheten som thet efter qualitetem delicti rätteligen heter efter thet 15 Cap dråp med wilja räknas ibland the swåraste Nidingswerk, ty lærer för alla ögon klar och uppenbar, huru thet är begynt och vidare themed fortfart, therföre ligger högel. makt uppå att en noga, omständelig och alfvarsam undersökning sker om hela förloppet — — .

Efter att ytterligare ha utrett sakens allvar och påpekat att Justitiekanslern bör hållas underrättad, menar han att »til ett så enormt och groft criminelt måhl en extraordinarie undersöknings Commission förordnas motte», vilket också hans son framfört till Justitiekanslern. Detta är viktigt, anser han, »effter min högt:de hr Broder är af sina sår och omenskliga handterande sengliggande, att han nu intet sjelf kan biwijsta ransakningen, ty egen närwaro gör mycket — — —».

Men på Rosenlund vistades också en annan lagfaren man, nämligen professorn Arvid Moller(us). Han skriver den 4 september:

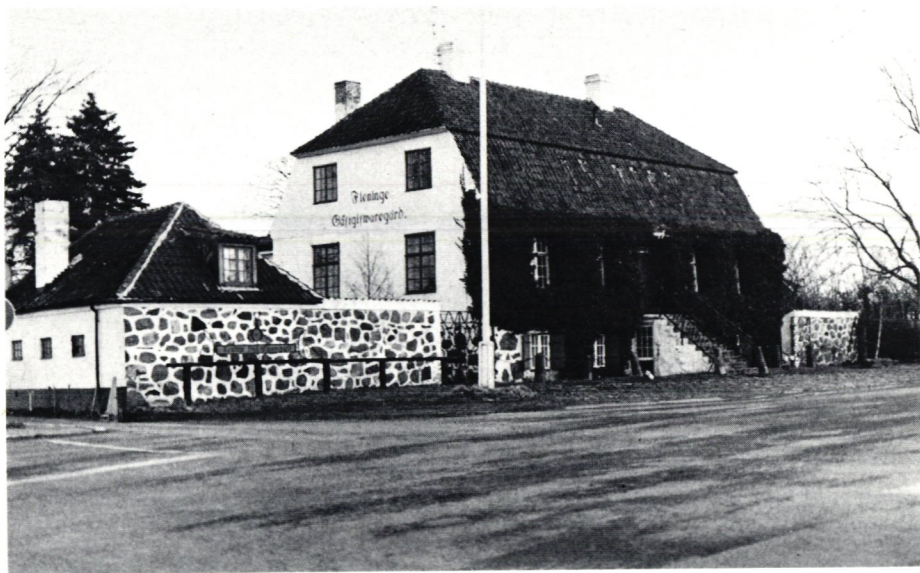
Wälborne Hr Cantzli Råd

Min Högt:de Morbroder¹

Efter långt rådgjörande med Hr lagmannen hafwer wi omsider kommit i hog en braf karl, som uti den öma saken kan gå min högt:de Hr Morbroder tillhanda, hwilken är både ärlig och förstår Processen, dessutom ock står under M k Morbroders lydno, nemligen Postmestaren i Ystad, Krutmeyer. Om hans skicklighet att föra en sak med försigtighet kan Hr lagmannen såwål som iag wittna. Hr lagmannen är mycket öm därom, att början af ransakningen blifwer god och ingenting däruti förses, hwilket bäst genom bemälte Krutmeyer kan i acht tagas, om ock domaren skulle synas willia slumra. Därföre wore nödigt om M k Morbroder skulle behaga genast genom en extra Post låta kalla Krutmeyer till sig, och där han inte kan wara till lögerdagen till städes, kan M k Morbroder begära, att ransakningen opskiuts till måndagen — — —.

Och emedan iag förnummit att desse arrestanter wid det de fördes till LandsCrona warit inne i Mörarps Gästgifwaregård, wore nödigt att Gästgifwaren kallades att wittna, hwad han hört desse arrestanter säga, som ock torde kunna giwfa någon upplysning i saken. Dock som denna gästgifwaren, Möllerstedt benämnd, har warit tillförne Qwartermästare och torde willia undandraga sig att wittna, så är bäst att han allenast inkallas att gifwa upplysning i saken, och ingen ting honom frågas, innan han aflagt Eden, då han sedan tillspörjas kan, hwad Adlerstierna med honom under 4 ögon talt, då han under arresten war inne på gästgifwaregården hos honom. Likaledes kan och gästgifwaren uti Fleninge, Pär Hyllgren, infordras att berätta hwad Adlerstierna sagt, då han war inne hos honom, och

¹ Arvid Moller, född i Dorpat, professor i natur- och folkrätt i Lund, var gift med Bunes systerdotter Christina Margareta Lagercreutz.

Gästgivare Pär Hyllgren och hans hustru Pernilla Trulls dotter i Fleninge vittnade om resenärernas påstådda våldsamhet.

wille resa till Engelholm, hwad han för orsaker till denna sin reesa föregifwit, då han förnam att hans Cammarater haft querelle i Engelholm.

Att M k Morbroder begiärt om de afweknes arresterande, om de skulle rymma öfwer till Danmark, måste enteligen hållas tyst. Det Hr Postmästarren Böök¹ i går talte om, att han will begiära af samtelige borgerskapet attest, att M k Morbroder intet warit drucken, är mitt råd nu som i går, att det underlåtes, emedan det länder mera till M k Morbroders blame än det gagnar, utan får man afse om de dierfwas med en ny injurie anfäktas M k Morbroder då det sedan är tids nog att bewisa contrarium om så omträngas skulle. — — —

Efter man icke kan förtro sig säkert till någon, som man intet rätt känner, så måste M k Morbroder achta sig för sin Wärd, efter han torde wara af officerarnes parti och genom någon utlåtelse låta det blifwa kunnigt att M k Morbroder förskrifwit Krutmeyer, då det snart hända kan, att honom af Contrapartiet försåt stelles.

Förblifwandes M k Morbroders hörsamste tienare

Arvid Moller

¹ i Ängelholm.

Från Malmö skrev generalauditören Jakob Lagercreutz:

Wahlborne Hr CancellieRåd

Min Högt:de Hr Morbror¹

Min Swåger Prof Moller har redan berättat Min H:de Morbror om det swåra och för mig högt tryckande dödzfallet som genom min goda hustrus afgång är skied. Eljest hade iag det med förra posten kunnat notificera. Nu får iag och berätta att hon siste lördag blef fredel. begrafven i tyska kyrkan hwarifrån liket om några dagar skall blifwa hämtat, att nedsättas uti mina Swärföräldrars graf på landet.

Hwad slag af ängslan iag utstår kan jag, ey heller behöfwer iag beskrifwa för min H:de Morbror som sielf utstått denna plågha och på enahanda sätt med mig mistat en fru wid hwilken iag i anseende till fromhet, gudzfruktan och ährbarhet wähl kan likna min Sahl. hustru. Derföre skildes hon af på lika sätt ifrån denna beswärliga wärden, och Gud låte oss i sinom tid få råka dem, der iag rigtel. tror de nu äro uti härligheten!

Ibland får iag något goda tiender om min k Morbrors förbättring, ibland åter slättare alt som ryktet löper bland folket. Min Hr Morbror tör wähl ey orka ännu sjelf skrifwa derföre beder iag att någon af betieningen måtte få låta mig wetta om min Hr Morbrors tillstånd och hwad det lider med restitutionen, den högste Guden hielpo dertill.

Jag skulle sielf komma ut om icke mina munstringsförrättningar hwilka om 8 dagar instunda först här i Malmö och sedan i Christianstad mig derifrån förhindrade. Emedlertid lefwer iag med all wördnad oföränderl.

Min högt:de Morbrors

ödmiukaste och hörsamste tienare

J Lagercreutz

Malmö d 26 Sept 1729.

Nu började postmästarna i landet höra av sig. Johan Nourijn i Norrköping hade genom postmästare Simon Böök i Ängelholm »förnummit det Tit skall hafwa blifwit under sin resa Vid Engelholm grufveligen af okristelige förhärdade mänskor öfverfallen». Och så fortsätter han med allmänt skvaller.

Palmfelt i Karlskrona har hört »spargeras² att H kanslirådet skall vara litet hopp om och andra (påstår) att han är död. Låt mig veta huru det är. Den redlige och fromme mannen har varit mycket kring i världen — — —».

¹ Jakob Lagercreutz, generalauditör, var systerson till Bunge. Det var han som år 1712 av Magnus Stenbock skickades hem med rapport om segern vid Gadebusch.

² ryktas

Brev kommer också från landshövningen i Kristianstads län som omtalar att han har utsett häradshövdingen Linnérhielm att kalla till extra ordinarie ting i Engelholm, samtidigt som han hoppas att Bunge snart skall »övertvinna olyckan och förtretligheten».

Linnérhielm bekräftar detta och meddelar att han har kallat till ting den 6 september.

Postmästare Krutmeyer i Ystad berättar att de bedrövlige tidenderna har satt honom i största häpenhet och ängslan. Postmästaren och rådmannen Carsten Olofsson i Malmö ger uttryck för sin stora grämselse inför nyheten.

Postmästare Lucas Lohman i Helsingborg lovar att skaffa fram beedigad attest om »Cantzli rådets Constitution så wid afresan från denna Staden som ifrån Fleninge». Och översten (sedermera generalmajoren och fältmarskalken) Düring rapporterar dagligen om de åtgärder han vidtar för att skaffa fram de skyldiga.

Postkamreraren Adam Holding åtog sig en del praktiska bestyr. Den 17 september berättar han sålunda att han har utbetalat 50 dr silvermynt till husjungfrun, och vidare att »drängen nu är borta efter hästarna då han sedan lär komma att taga upp höet, allenast något gått, hwad nu fås är elakt och wått af regnet».

Postsekreteraren Peter König kompletterar några dagar senare: »Det war nödigt att hästarne i tid hemkommo, ty eljest hade de wärckeligen fahrit illa under bar himmel».

Gärningsmännens syn på saken

Redan dagen efter tingsförhandlingarna i Ängelholm har tre av de åtalade börjat skriva brev till Bunge för att urskulda sig och be om hans medverkan till ett mildare traff. Endast Adlerstierna underlåter att höra av sig. Brevet är alla skrivna i den tidens mångordighet och med iakttagande av alla de upprepningar av titlar och fraser som artigheten bjuder.

E W Clefvenow skriver redan den 7 september:

*Högedle och Wälborne Herr Cancellie Råd
och Påst Öfwer Directeur,
Höggunstige Herre,*

Eftersom jag beklageligen råkat komma tillstådes wid den olyckelige händelsen då Wälborne Hr Cancellie Rådet med sitt följe blefwo på Landswägen af mina Cammerader illa och på oanständigt sätt hanterade men jag likwähl icke det ringaste rörde eller öfwerföll hwarken wählborne Hr Cancellie Rådet, hr Påst Inspektoren eller kammartienaren, utan allenast sökte förswara mig mot Påstbonden, när han slog mig i hufwudet med sin piska, då jag strax derefter sedan jag undfått styng samt tämmeligen braf hugg, gick derifrån fast min intention när jag dit kom, war att hindra ett sådant oanständigt och elagt förfarande. Och som jag nu wid detta

Extra ordinarie Ting mig sielf instält, på det mina Cammerader icke skulle få tillfälle gifwa mig skullden, samt sedan förrätten afsöndrat mig från dem och deras sak, och derefter till kiänna gifwit wid Examinierandet hwad jag uthi denna saken wet och kan mig påminna händt och passerat uti min närvaro. Fördenskull understår jag mig för Wälborne Hr Cancellie Rådet inkomna med denna min ödmjuka böneskrift derutinnan aldra ödmiukast bönfällande det Wälborne Hr Cancellie Rådet tackes hafwa för mig någon Nåd, samt nådgunstigt förhielpa mig hoos höga Öfwerheten till någorlunda lindrings ernående hälst jag förmodar såwähl Hr Påst Inspektoren som kammartienaren nogsamt lærer bewittna det jag icke antingen med hand, stake eller wärja rörde hwarken Wälborne Hr Cancellie Rådet, Hr Påst Inspektoren eller kammartienaren i ringaste måtto och jag dessutom /:Gudi ährat:/ fört ett stadigt och stilla lefwerne i alla mina dagar som twifwelsutan lærer kunna intygas utaf alla närwarande som mig känner, hoppas derföre och beder ödmiukast Wälborne Hr Cancellie Rådet härutinnan nådgungstigst visa sin Raisonablité och ey mitt värsta eller olycka påstå, der jag här uti något mot mitt uppsåt skolat fela, som jag likwäl medelst dryckenskapen ey kan i håg komma. Öfwer detta har jag den ähran att afwagta en mild och nådgungstig bönhörelse som till mitt sista skall wara och förblifwa Högedle och Wälborne Herr Cancellie Rådet och Påst Öfwer Directeuren,

Min Höggunstige Herres
allra ödmiukaste och hörsammaste tienare

E W Clefvenow

Engelholm d 7 Sept 1729

Det dröjde inte längre än till den 16 september förrän han återkommer med ett brev till:

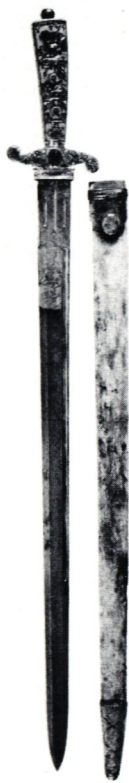
Edle och Wälborne Herr Cancellie Rådet,

Jag skulle wähl tagit mig den dristigheten och låtit mig hos Wälborne Hr Cancellie Rådet anmähla, att få dhen äran och tala medh Wälborne Hr Cancellie Rådet, men efter jag dag från dag hört att Siukdomen och Swagheten Continuerar, har jag icke welat underståndt mig att incommendera Wälborne Hr Cancellie Rådet utan kommer åter med denna min ödmiuka och hörsamma böneskrift, hwilken Hr Cancellie Rådet tacktes medh ett nådigt öga anse.

Hans redogörelse blir alltmera osammanhängande:

— — — blir af Postbonden från Fleninge angifwen att jag med Liedin attaquerat honom på Carethen, som aldrig i werlden förhålles i sanningen, som gud i himmelen tilika medh wälborne Hr Cancellie Rådet med dess Svite är aldra bäst bekant och vet kammartienaren när jag kom ridandes

då hwarken påstbonden eller dess Pouike satt på wagn och häst, utan var han då 12 eller flera steg bakom Carethen och piskade omkring sig därifrån han kom på mig i fult Galop när jag afsteg och wille leda dit till hoopen och styra alting till godo som altsammans kammartienaren såg medh sina ögon men när bem:te kusk hälsade mig med sin piskeskäft öfwer hufwudet nödsakades jag gripa till det jag hadde, eljest hadde han slagit mig neder som en hundh, ingen kan medh rent samwete säga att jag löpp på någon människa, enär bonden och Påst Karlen drogs ifrån mig uthan stode jag stille som en mur och satte min hirsfångare i sanden men blef dock förutan all Raison stucken där jag stode, likwähl jag mig icke rörde från stället ey heller tänkte mig att röra. Jag will icke anföra den sweda och wärk jag har haft och ännu har, utan önskar att jag skulle hafwa alla såår som wälborne Hr Cancellie Rådet fåått widh den actionen, beder dag och natt, att Gudh

Hirschfångaren var ursprungligen ett jaktvapen.

den allra högste will snart restituera och till sin förra hälsa förhielpa wälborne Hr Cancellie Rådet emellertid gör det mig likwäl ondt uti mitt hierta att dhen oskyldige skall lida medh dhen skyldige, ty wijsste jag hadde förorsakat dhen ringaste blånadt wille jag gierna lijda derföre, hwad mig påläggits men contrair jag har ännu icke haft dhen ähran att fått sedt wälborne Hr Cancellie Rådet medh mina ögon. Gudh är mitt wittne som weet alting dhen befaller jag min saak, som bärer och hielper att sanningen komme för dagsliuset, ty så wähl min Öfwerste under dess commando jag har stådt 12 åhrs tijd, wet att jag aldrig begådt den ringaste Excess utan alltid hållit mig som en trogen Soldat bör hålla sig. I betraktande af allt detta anhåller jag i största ödmuikhet om hielp och bönhörelse, som till mit sidste lefnad medh ödmuik wördnat, Edle och Wälborne Hr Cancellie Rådet och Öfwer Påst Directeuren, Min höggunstige Herres aldra ödmuikaste och hörsammaste tienare

E W Clefvenow

Engelholm d 16 Sept 1729.

Johan Liedin skriver den 28 september:

Jag som en olycklig wärnlös och af alla wänner öfwergifwen Johan, har fördristat mig uti ödmuikhet med detta för Wälborne Hr Cancellie Rådetz ögon framkomma och försöka dess emot allom betedde nåd och fromma hiertelag hwilken djerfhet iag mig ingalunda påtoge der iag icke förut hade mig bekant den fromhet som dess medfödde wet städse emot de olyckelige hyser. Jag will alltså i anledning deraf i den stadige tillförsigt framträda med säkert hop att mitt anbringande nådigt må upptagas anhållande med lika Submission att mig som den förlorade Sonen allenast en liten gnista af Wälborne Hr Cancellie Rådetz nåd må tilldelas mig. Jag tycker mig få det nådige swaret dig skall försummat blifwa hwad du dig af din oförnuftige ungdoms oförstånd i heftighet förse kunnat, nådige herre, antingen det må mig så förekommit eller ey så will iag likwähl bedja herre haf nåd för mig att wittne är i himmelen.

— — — Nådige herre låt min ånger och mina hemmawarande fattige [/och öfwer denna olyckelige händelsen sörjande kära hustru och lilla omyndiga barns nöd:] nådigt blifwa ansedd, hwilka i frughtan att mista sin man och fader dagligen medh hiertans suck uplyfter sina händer till himmelen och anropa den nådige guden om kraftigt bistånd att han som alting styrer will röra Högwälborne Hr Cancellie Rådetz hierta, till nåd och miskundsamhet emot mig olyckelige — — —.

Johan W Liedin

Ryttaren Eric Holm skrev endast en gång. Han har inte tillskrivits någon större andel i överfallet, och han framhåller dessutom att de övriga hotat honom till livet om han inte hjälpt till:

Uti diupaste underdånighet inkommer iag fattige Ryttare och arrestant med denna min Enfaldige Suplique uti Ödmiukhet at för Eders Nåd Insinuera med underdånig Böön och begiäran, at få den Nåden hos Eders Nåd, blij permitterat at Reesa heem, så snart denna Ransakningen blijr igenom sedt, häldst som min fattiga hustru är Siuk och Sängliggande, så wähl som och min Barn, och haar alz ingen som seer dem något tillgodo uti denna min långwariga arest, som iag blef af Qwartermästare Ledins Grufsamma medfart förleden, twingat och hotat till lifwet, der iag icke såwähl på Eders Nåd som dess medföllje, slog och hug, skulle han löpa wärjan igenom mig, men genom Guds Nåd frälste så Eders Nådes som mitt Lijf. — — Och på det Eders Nåd må wara försäkrad om min person, will iag ställa för mig nöjaktig Caution till Sakhens slut. Här uppå afwaktar iag uti diupaste underdånig ödmiukhet Eders Nådes Nådgunstige Resolution, och till min yttersta dödsstund förblifwande Eders Nådes Underdån Ödmiukaste tienare

Eric Holm

Den 2 oktober gjorde Clefvenow ännu ett försök:

Jag borde fuller hafwa försyn att nu åter beswära Högwälborne Cancellie Rådet med mina enfaldige böneskrifter men som jag fattadt dhen tanken att Högwählborne herr Cancellie Rådets höggunstige humeur och medlidhet sådan dierfhet med mig öfwerskyler, så hoppas iag att denna min wijdare ödmiuka Suplique och böneskrift torde i nådig mildheet optagas och som Saken Gudi lof nu är kommen för så wida mot slutet att Defensionalierne skola ingifwas, hwarefter dommen lærer utfalla, — — — hafwande jag ey eliest till någon annan att taga min tillflyckt än Guds och Högwälborne herr Cancellie Rådet om nådig hielp — — — jag fattige och olyckelige människa, som och oförmodeligen så oskyldigt råkat i denna förtret medelst oroligt sällskap — — — då jag ey annorlunda kan wedergälla en sådan Nåd, dageligen skall anropa den högste guden, som är alla belönare — — —.

E W Clefvenow

Pålshö slott i Helsingborg. Där bodde amiralen Gyllenskepps familj, bl a den son, för vilken amiralen ville utverka lift landvägen till Stockholm.

Den 13 oktober kom så ett brev till Bunge som i sin helt annorlunda fräcka friskhet utgör en välgörande omväxling till dessa melodramatiska böneskrifter.

Avsändare är viceamiralen V Gyllenskepp i Karlskrona. Hans familj bor på Pålshö gård¹ i Helsingborg, som hans maka haft med sig som hemgift. Hos henne vistas parets 13 år gamle son, som fått order att infinna sig hos Riksrådet och överamiralen Clas Sparre, »att höggunstigst willia employera». Men trots sina marina förbindelser tycker pappa amiralen att det vore lugnare om sonen färdades landvägen till Stockholm, och nu har han räknat ut att Bunge rätt snart måste åka den vägen, och han vill gärna utverka lift för sonen. »Skulle iag vinna för honom denna grace, skall han till alz ingen Molest vidare vara, än endast han får niuta något ställe på een wagn att sittia, och hafwa med sig ett litet skrin».

Slutligen kan några ytterligare rader från Liedin, som av kamraterna framhålls som den pådrivande, vara av intresse:

¹ Pålshö slott i Helsingborg, uppfört 1685 sedan ett äldre slott blivit förstört under kriget 1679.

*Kongl Maj:tz Tro Man och Cancellie Råd och Öfwer Directeur öfwer
Sweriges Rikes Påster, den högwälborne Herren, Hr Henrich Bunge à
Engelholm*

*Jag måste med hiertans sorg och tårar tillstå mina stora synder, den
olyckelige timma kommen är, att mitt unga lif (23 år) den 24 sidstledne
igenom tingzRättens dom blifwit afsagd, nu har sorg och frughtan för mig
tagit så öfwerhanden att mitt ansichte förfallnar, mina händer darrar,
hehla min kropp är bäfwande.*

*Jag kan för hiertans oro icke utbrista med sådane bewekande ord som
iag önskade, ey heller understår iag mig att wijsa för Högwälborne Hr
Cancellie Rådets ansikte men wet likwäl att Högwälborne Cancellie Rådet
är nådig. Derföre har iag fördristat mig för dess fötter nederfalla med
denna min ödmiuka Suplique beder underdånigst Hr Cancellie Rådet för
mig yngling täcktes hoos Hans Kongl Maj:t giöra en nådig förbön. Hela
världen wet wij har en nådig Konung. Derföre nådige herre hielp i Jesu
namn för min af alla öfwergifna och nu så sörgande och bedröfwade hustru
och små omyndige Barn skull wij skohla alldrig underlåta att bejda den
högste guden wälsigna Högwälborne hr Cancellie Rådet med hela sin
högförnäma familie och den diupaste wördnat till döden framhärda Hög-
wälborne Hr Cancellie Rådet och Öfwer Directeurs underdån ödmäu-
kaste tienare*

Johan W Liedin

Vad hände egentligen den där marknadsdagen?

Den 6 oktober kunde Bunge i ett brev till Justitiekanslern berätta, att dom avkunnats två dagar tidigare. Han skriver:

*Högwälborne — — — Jag har haft den ähtran at undfå Hr Justitiae
Cantzlerens Min Högt:de Hr Broders benägna skrifvelse — — — waran-
des domen den 4 hujus således utfallen, nembligen att Medan Officerarne
Lidien och Clefvenow samt Ryttaren Holm för denna giärning förwärkat lif
och lösöron efter 31 Cap Konunga Balken Landzlagen, Men den fierde
Nembligen Qwartermästaren Adlerstierna som en Adelsman, kommer ef-
ter Kongl förordningen och AdelsPrivilegier at ställas under Kongl Hof
Rättens domb.*

Samma besked skickades samtidigt till riksråden, grevarna Horn och Banér samt baron Düben.

Men fortfarande är bilden av vad som egentligen hände den där ljusa augustikvällen strax intill nuvarande idrottsplatsen i Ängelholm oklar. Adlerstiernas adelsprivilegier visade sig medföra svårigheter att följa målet i

hovrättens handlingar. Hans dom avkunnades och de andra fastställdes inte förrän ett år senare, vilket betydde mer än en halvmeter svårlästa handlingar att bläddra i.

Redan vid tingsrätten slogs fast, att när Bunge med sitt sällskap kom på vägen från Helsingborg, hade Liedin och Clefvenow ridit emot vagnen. Liedin hade fattat tag i postbonden Bengt Persson, som stod framför vagnen och blåste i posthornet, tagit honom i rockknappen och dragit honom ner mot jorden sägande att »den onde Anden skulle uti honom fara, han skulle dö». Under tiden hade Clefvenow ridit förbi. Postbonden Jöns Andersson som såg hur Liedin behandlade kamraten, ropade och begärde att »Konungens post skulle få fara i fred», och därefter utbröt allmänt slagsmål. Liedin ropade »Canaille» och »Hundswotter» och högg mot huvudet på Jöns Andersson, vilket den senare avvärjde med sin piska, men Clefvenow hade sårat honom i vänstra armliden. Därefter slogs vagnens fönster in och även i övrigt fick vagnen sina hugg.

Värja från Karl XII:s tid. Tillhör Nässkotts kyrka i Jämtland. (Foto Armémuseum).

 Af den 6 Januarii.

Wien den 11 Decembris.

Förleden wecka war hans May:t Kåp-
saren sin' uthaf bröfswärd. ; Men nu
är han frist igen. Kyserslige wärde-
lige Geheime: Rådet Grefwe Johan
Frantz von Nesselrode är öfver: boud til General-
Fält: Engmästare. I dag kom Siwerste, Hof-
Cangleren Grefwe von Sengendorff tilbaks ifrån
Franchtijske / til at munteligen berättat om Coa-
gressens tilstånd uti Soissons. Til Rom kom-
mer en Ambassade at afsändas / och förmenes /
at Prälaten von Mädel torde dijsändas.

Ett annat ifr. Wien af d. 14 Dec.

Siwerste, Hof, Cangleren Grefwe von Sin-
gendorff har / etter des hemkomst / haft u-
dience / en allenst hos Kåpsaren / utan och hos
hans Durchl. Prins Eugenius ; Men hwad
han munteligen berättadt / hålles mycket toft.
Sombliqe förmena / det han ey torde resa til
bakas til Congressen. I förgår / för midda-
gen / dijsstade hans May:t Kåpsaren igen ett

hemligt rådslag. Här omtalas / at alla Fäst-
ningar uti Ungern skola straxt efter Nyåhrs-
dagen / til öfverfödd blifwa försedde med Rifs-
medel och Ammunition / samt at alla fästnings-
wärd skola noga besiktigas / efter som ifrån
Grantsopet försäkras / at wåre grannar äro
wärdeligen utföra ett wißt förbehawande. Land-
dagen uti Preßburg är ännu intet sluten.

Regensburg den 19 Decemb.

Sans May:t Kåpsaren har tillfriskrit sin
härwarande anienlige Commission ett bref /
hwarutinnan han mycket beklagar / at Chur-
furstarne och Romske Rikets Ständer alde-
les intet bekymbra sig om Fästningarnes Philipps-
burgs och Rehlis tilstånd / hwar öre och de här-
warande Gesandter wid deras sidste sammankomst
föreskältes / det berörde Fästningarnes nödorst
måtte på nytt företagas / summa sak noga öf-
werwågas och på beddriat sått afslutas. Den
nya Chur: Brandenburgiske Gesanden / som ny-
ligen hjerkom / lærer straxt efter högtidsdagarne /
anmåla sig wid de öfrige Gesandternes sammankomst.

Lissa

Stockholmske Post Tidningar — som efter sammanslagning år 1760 med Inrikes Tidningar
blev den ännu existerande Post- och Inrikes Tidningar — utgavs av överpostdirektören. Sju år
senare skulle Anders Rydman bli ansvarig utgivare för detta nyhetsblad. Likväl innehöll
tidningen ingenting om det drama som de båda var inblandade i eller om den rättgång som
följde.

Vid det oväsen som nu uppstod steg kanslirådet, postinspektoren och kammartjänaren ut ur vagnen. Liedin gick emot dem med hugg och slag till dess att Jöns Andersson med sin piska lyckades slå värjan ur handen på honom. Denna tog Andersson upp och ställde in i vagnen.

Samtidigt hade Clefvenow slagits med postbönderna bakom vagnen, men snart nog kom han fram till vagnen, stack hirschfångaren i sanden och bad om pardon.

Men Liedin fortsatte slagsmålet. Han ropade »Haj, Haj» och därvid kom Adlerstierna ridande mot kanslirådet så att denne och postbonden Jöns Andersson föll omkull. Liedin drog då värjan, satte den mot bröstet på ryttaren Holm, som kom i sällskap med Adlerstierna, och befälde honom att slå, vilket ryttaren gjorde i det han med en käpp överföll postinspektoren och kammartjänaren och »hugg och slag öfweralt blifwit utdelt af wärjor och käppar». Postbonden Jöns Andersson varnade vid detta tillfälle Adlerstierna för att göra vad han »om morgonen» skulle komma att ångra. Kanslirådet kröp med stor möda, eftersom han nu var mycket matt, upp på vagnsteget och bad att bli skonad till livet. Han sade att han var kansliråd, att han hade små barn och han erbjöd sig att lämna dem allt vad han hade. Men likväl hade Liedin »stuckit upp» hans ben och försökt ränna värjan genom livet på honom, vilket dock ryttaren Holm hade förhindrat. Även Adlerstierna hade då hindrat Liedin, i det han tog från honom värjan och lämnade två värjor till Holm, varefter kanslirådet hade krupit ur vägen upp på en sandbacke. Postinspektoren hade fortfarande fått många slag.

Omsider hade Jöns Andersson, som begett sig till Ängelholm efter hjälp, återkommit med stadsvakten som tog Adlerstierna och Liedin i arrest medan Clefvenow och Holm hade undkommit. De inställde sig dock senare.

Tingsrätten

dömde, som redan framgått, enligt Konungabalken, landskapslagen Johan Liedin, Ernest Wilhelm Clefvenow och ryttaren Eric Holm att ha »förgiort både lif och lösöron, dock hustrurne sin rätt efter Edsöris Balken obetagen, hafwandes Tings Rätten dömt ogilde de Sår och Blånader, som Liedin, Clefvenow och Holm undfått». Postbonden Jöns Andersson fick 12 daler silvermynt för sveda och läkarlön.

Kvartermästaren Carl Adlerstiernas dom överlämnades enligt Rättegångsordonnancen av år 1614 och Adelige Privilegierna av år 1723 till hovrättens prövning.

Hovrätten

prövade domarna och begrundade också de yttranden som de anklagade inkommit med, bl a Liedins och Clefvenows obevisade påstående att kanslirådets sällskap samma dag hade varit druckna och »androm öfwerfallit». Detta, ansåg hovrätten, »strijder emot Gästgifwarens Petter Hyltgrens (i

Fleninge) och Hustru Pernilla Trulls dotters vittnesmål, hwartill kommer, att bemälte Qvartermästare icke uti det målet är målsägare».

Hovrätten gillade tingsrättens dom över Liedin och Clefvenow, innebärande att de »till wälförtient straff och androm öfwerdådigom till Skräck och warnagel, enligt 31 Cap Kongl Protectorial Förordningen den 23 juni 1704 och 13 februari 1720 *bägge mista lif sitt och lösöron*, dock hustruren sin rätt uti bemälte lösöron 21 och 31 Landskapslagen Edsöris Balken förbehållen. Dömandes K HofRätten ogilda de sår och blånader som bemälte Liedin och Clefvenow undfått.»

Däremot ändrades rytturen Holms dom. Han hade åttlytt Liedin trots att han hade hört posthorningssingnalen och trots att han i detta läge inte hade varit skyldig att åttlyda kvartermästarens befallning. Han dömdes enligt förordningen den 29 juni 1698 till 20 par spö, 3 slag av vardera paret. Kvartermästaren Adlerstierna slutligen, som redan hade gett sig av på vägen mot Skörpinge då han hört kamraterna ropa, hade vänt om för att hjälpa dem. Han påstod sig ha blivit anfallen av de resande »med trenne dragne värjor» och slagen i ansiktet, över armarna och benen, så att han varit nödsakad att slå omkring sig för att försvara sig och sina kamrater. Men han hade inte åstadkommit några skador utan snarare hindrat Liedin. Han påpekade också att han hade överlämnat två värjor till Holm. Hovrätten ansåg honom ha del i brottet och dömde honom till 14 dagars fängelse på vatten och bröd.

Men kungen ändrar på domarna

Enligt vad som framgår av justitiekanslerns betänkande den 18 augusti 1730 har emellertid de dömda överklagat hos kungen under förmenande att deras uppgifter inte rätt har återgivits i protokollet. Hovrätten har därför fått i uppgift att ånyo pröva domarna. Trots att det kunnat visas att protokollet lästs upp för de anklagade, ändrade hovrätten vid ny omröstning domarna så att Liedins och Clefvenows dödsstraff ändrades till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, rytturen Holms spöstraff nedsattes till 10 par spö och kvartermästaren Adlerstierna fick 14 dagars fängelse *utan* vatten och bröd – vilket betraktades som mildare än med sådan kostbe-gränsning.

Förstärkt vakt till nästa marknad

Bland många andra gav den lagförfarne postmästaren Simon Böök i Ängelholm uttryck för besvikelse över att straffen till sist blev så lindriga. Kanslirådet hade dock fått två djupa sår i huvudet över hjässan och en kontusion i nacken utöver alla småsår. Postinspektoren Rydman hade fått två halvfingers djupa sår över huvudet, ett under högra ögat av två fingrars bredd och kammartjänaren Heidenmüller hade fått ett djupt sår i huvudet.

Postmästare Böök skriver också inför marknaden 1730 att generalmajoren Düring har beordrat 16 man och en korpral som skall hålla vakt utöver

de 12 man som skulle ha uppsikt över kommissionssalen. Han fortsätter med märkbar avsky:

Kvartermästaren Adlerstierna passerade 3 gånger förbi mina fönster i går med mindre värja på sig än sista marknad, hans uppsikt var nu som förr han ej hälste, jag ställte mig uti mitt ena fönster och såg tämmeligen knappt igen, ännu gifve Gud han ville bättra sig. - - -

Efterräkningar

I november 1729 skriver Christian Liung i Ängelholm till postmästaren där och ber om hjälp. Under sex veckor hade arrestanterna Adlerstierna och Liedin varit inhysta hos honom, och han har förgäves försökt att få betalt härför av kronobetjänterna. »Derföre ville jag mig ödmjukast insinuera hos min postmästare med förfrågan hos hvem jag tordes understå mig att fordra någon liten betalning för sängkammare och ljus.»

Det sista ordet i denna spännande och långdragna tjänsteresa skulle komma att utsägas först i slutet av juni 1731. Då skriver Bunge till kansli-kollegiet och påpekar att han fortfarande inte har fått ersättning för sina »reseomkostningar».

Men när han i januari 1730 fick statssekreterares namn, heder och värdighet, liksom när han i juli 1731 upphöjdes i friherrligt stånd, så var det med hänvisning till de vedermödor han stått ut med under sin visitationsresa.

Under ytterligare sex år uppehöll han sin befattning som överpostdirektör. Men i tillgängliga handlingar finns ingen antydning om att han någonsin tog upp frågan om någon mer tjänsteresa, i varje fall ingen som skulle föra honom till vilda skåningars land.